

koje dovode u pitanje različite aspekte tradicije, koje imaju razrađene koso-mološke i fizičke teorije, ili razvijaju logiku i filozofiju jezika do stepena koji je bio nepoznat u filozofiji starog i srednjeg veka Europe. Ono što ćemo mnogom čitaocu biti svojevrso iznenadenje, jeste život intelektualne klime klasične Indije (vreme do XII veka), stalna previranja, strast i oštromost koju mislioci unose u svoje sporove, razgovore i tekstove, od vremena upanišada nadalje.

Imajući sve to u vidu, čini nam se da je Rada Ivezović i sama neopravданo mestimice podlegla nekim neuspelim uopštavanjima. Na primer, u istočnom prikazu ove vrste zbujuje izvesna stalačnost na brahmaće (kao kastu); izgleda da je to posledica autorkine preokupacije sadašnjom situacijom u Indiji, koju nehoteće projicira u prošlost. Ovu kastu ona karakteriše kao »žrtvovatelj krvavih ruku i izjelice mesa«, a posebno lukavim smatra ih što su kasnije postali vegetarijanci. Nije nam poznato da je neki istoričar filozofije zamerala gračkim robovlascima što su prinosili žrtve bogovima i što su jeli meso, a još manje što su držali robe. Uostalom, to bi bilo potpuno suprotno osnovnim načelima istorijskog materializma. Isto tako, ne čini nam se plodnim polaritet čijom interakcijom autorka pokušava da tumači jedan deo dinamike indijske kulture i filozofije. Reč je o tome da se indijska filozofija predstavlja kao neka vrsta poprišta na kojem se bore; na jednoj strani zlo, oličeno u arjicima – brahmanima – muškarcima – vedanti, a na drugoj dobro, oličeno u nižim kastama – ženama – neortodoksnim pravcima i nearijskim aspektima indijskog kulturnog nasleđa. Stvarna situacija je bila mnogo složenija, a polarizacije su često presecale ono što nam Rada Ivezović predlaže kao dva nasleđa, ili linije (vedsko i tantičko nasleđe) u razvoju indijske kulture i filozofije.

Takođe, mestimčno nailazimo na uprošćavanja koja su u suprotnosti s pronicljivim tumačenjima na drugoj strani. U to spada, na primer, sugestija da je ideal oslobođenja nastao delom i kao kompenzacija za težak život masa (pasivizam, odricanje od života itd.). A, zapravo, mokša i nirvana nikada nisu bili idealni širih slojeva – bili oni siromašni ili dobrostojeći. Ili, na primer, kad se kao cilj joge izriče postizanje »stanja boga (ili, u neku ruku, vegetativnog, »biljnog« života). Nastranuto što su božanska i vegetativna egzistencija nespojive, čak i u liku nekog boga trave. Važnije je što se to određenje i na drugim mestima ponavlja, pa se veli da je »u oba slučaja« (tj. i u tradicionalnom mišljenju i u tantrizmu – D. P.) ideal oslobođenja »zapravo ideal obogotvorenja čovjeka, postizanje stanja boga ili natčovjeka...« (str. 465). Međutim, vidimo da se, počev od upanišada, u mnogim učenjima oslobođenje određuje *mimo* božanske egzistencije, kao nešto izričito drugo. Izjednačenje oslobođenja s obogotvorenjem se javlja docnije, s prodorom teističkih elemenata u pojedinu učenja, posebno u tantrizmu. No, kavalija, kako je shvataju dainizam, sankhya i joga, odista nema veze s obogotvorenjem (s natčovkom, uslovno). Problem potiče otuda što su iste teme razvijane na različite načine u pojedinim učenjima i, drugo, što su se pojedini duhovni pokreti u Indiji (na primer, budizam) razvijali i kao filozofska učenja i kao religije.

TEORIJA I POETIKA PREVOĐENJA, uredio Ljubiša Rajić,

»Prosveta«, Beograd 1981.

JIRŽI LEVI: »UMJETNOST PREVOĐENJA«

»Svetlost«, Sarajevo 1982.

Piše: Dunja Jutronjić – Tihomirović

Tokom prošle godine naša književnost obogaćena je, prema ocjeni kritičara, nizom slijajnih prevoda djela Boccaccia, Rimbauda, Prešernova, Pascoli, Petrarke i Boileaua, na kojima su stručno i nadahnuto radili pjesnici Paljetak i Mrkonjić i stručni prevodioci Čale, Maras i Tomasović. Nedavni osmi beogradski prevodilački susreti, koji predstavljaju međunarodni skup na kojem prevodoci, teoretičari i praktičari izmjenjuju svoja znanja i iskustva, još je jedna potvrda da se prevodilačkoj djelatnosti posvećuje dužna pažnja i briga. Knjiga Jiržija Levija *Umetnost prevodenja* (u prevodu dr Bogdana L. Dabića) i skup članaka pod naslovom *Teorija i poetika prevodenja* (ur. Ljubiša Rajić), upućuju nas u zanimljive i važne teoretske i praktične probleme s kojima se susreću prevodoci.

Knjiga Jiržija Levija ponešto je zakasnjeli prevod originala koji je izšao u Pragu pre dvadeset godina. Knjiga je pokušaj definiranja jedne sistematske i cjelevitoteorije prevodenja koja se, uz obilje primjera iz prevodilačke prakse, razrađuje u prvom dijelu knjige. Drugi dio je u cijelini posvećen prevodenju poezije, gdje Levi stručno, poučno i nadasve nadahnuto govori o glavnim tipovima metra i stopa u evropskoj, klasičnoj i modernoj, poeziji. Kako se u posljednjih desetak godina javlja sve veća potreba i želja da teorija prevodenja dobije status znanstvene discipline, Levi je teoretski pristup predstavlja izazov za naše teoretičare prevodenja. Iznijet ćemo glavne postavke ove teorije.

Jirži Levi gradi svoju teoriju prevodenja na strukturalističkoj osnovi i na široj marksističkoj teoriji umjetnosti. Dakle, originalno djelo je sistem, cijelina, a ne samo mehanički skup elemenata. Zadaća prevodioca ne sastoji se u tome da reproducira ili transformira elemente i strukture originala, već da shvati funkciju originala i da tu funkciju prenese valjano i efektno. S lingvističkog stanovišta teorija treba da je funkcionalna, a s estetskog gledišta ona se svrstava pod nazivnik realizma. Levi svoju teoriju naziva i »illuzionistič-

kom«, tj. u djelu je sve izvorno kao u stvarnosti. Mogućnost eksperimenta se, naravno, dopušta, ali taj eksperiment se ipak zasniva na nekom »normalnom« predlošku. Djelo se ne razmatra samo po sebi, već se prvenstveno gleda na njegovu receptivnu, tj. društvenu funkciju. Nije bitna identičnost prevoda s originalom, već je važno da prevod i original imaju istu funkciju u svom sistemu kulture.

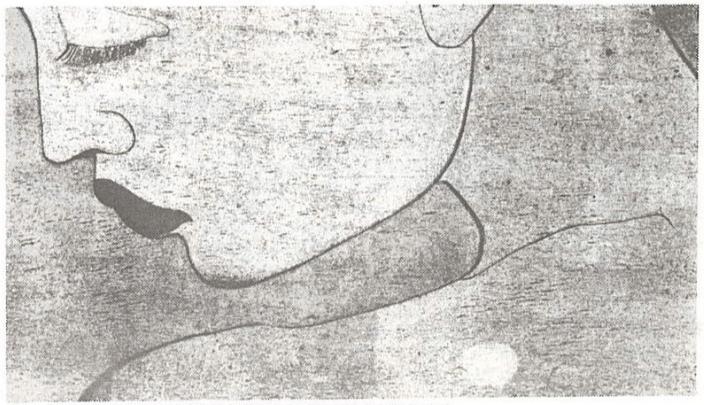
Marksistička teorija umjetnosti vidi umjetničko djelo kao odraz stvarnosti. Dakle, Levi smatra da je prevodiočev primarni zadatak da prenese idejno-estetski sadržaj djela gdje je jezik samo nosilac tog sadržaja. On smatra da se od originalnog umjetnika traži ispravna interpretacija stvarnosti, a zatim od prevodioca ispravna interpretacija originala. Stav prevodioca u ovakvom pristupu je određen. On se brine o tome da jasno i pristupačno rastumači one komponente djela u kojima su neposredno ili posredno dane društvene stvarnosti i društvena kritika. U ovakvom ortodoksnom pristupu malo se slobode daje stvaraoci ili prevodiocu. Pretpostavlja se jedinstvenost pristupa pisca, prevodioca i čitatelja, jer se tvrdi da književno djelo crpi svoj sadržaj iz društvene svijesti koja se zatim realizira preko sredstva za sporazumijevanje, tj. jezika. Čini nam se da je bitnu vrijednost ove knjige ne čine njene teoretske premise, već primjeri rješavanja konkretnih prevodilačkih problema kojima ona obiluje. Prevodoci poezije nači će detaljne razrade u versifikaciji naročito među slavenskim jezicima.

Knjiga *Teorija i praksa prevodenja* skup je članaka naših lingvista, povjesničara, teoretičara književnosti i samih prevodilaca, koji nas upućuju u raznolike probleme prevodenja. Knjiga ne predstavlja teoretski cjelovitou orientaciju, jer s tom namjerom nije ni pravljena. Navest ćemo neke od zanimljivih naslova i pitanja na koje se traže odgovori: Teorije naspram prakse, problemi strojnog prevodenja, o prevodenju poezije, o prevodenju drama, prevod i književna historija. Da li je prevodenje umjetnost? Treba li ocjenjivati prevod kao samostalno djelo? Da li prevoditi slobodno ili vjerno? Da li lijep ili točan prevod? Da li elektronsko računalo može zamijeniti čovjeka? U kojoj je mjeri prevodenje stvaralaštvo? Čini nam se da je u sadašnjem trenutku najzanimljivije i najaktualnije pitanje kolika je potreba za teorijom prevodenja kao znanstvenom disciplinom kad sa tokom tolikih godina prevodilo i bez teorije.

Što je teorija prevodenja, sažeto i jasno definira Ranko Bugarski. Teorija mora obuhvatiti sve vrste prevodenja i njezin je onovni zadatak da objasni proces prevodenja a ne da poboljša ili olakša prevodilački posao. Smatramo da je bitno da se ova činjenica istakne i za svaki drugi odnos teorije i prakse, jer se od teorije pogrešno očekuju »čuda« koja će biti primjenjiva u praksi. Teoriju karakteriziraju općenitost i širina, mogućnost formalizacije, primjenjivost objektivnih mjerila, postavljanje hipoteza. Nadalje, nesumnjiva kreativnost, koja je potrebna u prevodilačkom postupku, ne isključuje postojanje teorije prevodenja kao znanstvene discipline. I književnost je, na primjer, kreativni čin, ali to ne isključuje postojanje teorije književnosti. Može se, dakle, reći da su teoretičari i prevodoci stvaraoci koji imaju isti cilj, a prilaze mu drugim sredstvima; taj cilj je svladavanje složenog procesa prevodenja.

Na kraju, u nizu preokupacija o prevodenju, čini nam se, nedostaje šira, moglo bi se reći, filozofska interpretacija prevoda. Filozofsko pitanje prethodi i znanstvenom i praktičnom pristupu prevodenju. Neka od tih pitanja postoje u obe knjige, ali nisu dublje razrađena. Na primjer, kako je moguće prevoditi kad se zna da postoji nekoliko hiljada jezika u svijetu i svi se medju sobom razlikuju, kao što se razlikuju i kulture koje se njima prenose? Kako ljudski mozak prevodi iz jednog jezika u drugi? Da li prevod znači proces u koju su uvijek uključena dva ili više jezika, ili je i svako razumijevanje unutar jednog jezika interpretativno? Govoriti i slušati znači prevoditi. I najobičniji iskaz treba dekodirati, tj. prevesti, jer on obično uvijek znači nešto više ili manje od onoga što je rečeno. Dakle, najobičnija rečenica ima hermeneutski dimenziju jer su u jeziku samo tautologije iste, a njih je malo. Nadalje, i jezik se kaže da je simbol za nešto što postoji izvan njega, kao da je i sam jezik prevodilac. Ako se u tom svjetlu zapisamo što je prevod, onda pitanje prevodenja postaje centralni problem pitanja samoga jezika. Za lingvističke teorije možemo reći da se one s jednog aspekta prvenstveno bave time da li je prevodenje moguće. U modernoj lingvistici pobornici transformacijske gramatike (neki ih nazivaju univerzalistima) nalaze u dubinskoj strukturi zajedničku osnovu svih jezika, dakle i zajedničku osnovu prevodivosti jezika. S druge strane, postoji hipoteza pod nazivom Humboldt-Sapir-Whorfova, po kojoj su jezici monade, s različitim poimanjem stvarnosti, gdje pravi prevod ne može postojati. Prevod može biti samo približan.

Branimir Živojinović u »Beleškama o prevodenju« kaže: »Postojanje nekoliko hiljada jezika na svetu toliko je neobjašnjiv absurd da čovjek gotovo dode da poveruje u priču o vavilonskoj pometnji.« Ako vjerujemo da je jezik bitna odrednica čovjekove ljudskosti, onda nam svako pitanje o prirodi i tajni prevodenja govori i o prirodi i tajni jezika.

likovni prilози на stranama 253, 255 i 256, grafike kristine bećeški